

St. James's Street'te The Divan Club

Lord Sandwich'ın Türk kulübü

1700'lü yılların ortalarında Londra'da bulunan centilmen kulüplerinden biri Divan Kulübüydü. Kurucuları arasında bugünkü sandviç olarak bildiğimiz hazır yiyeceğin mucidi Lord Sandwich'ın de bulunduğu kulübün üyeleri Osmanlı kıyafetiyle tablolarını yaptırıyor, toplantılarda birbirlerine Osmanlı idarecilerinden esinlendikleri "vezir", "reis efendi", "haznedar" gibi unvanlarla hitap ediyorlardı.

Emre Aracı

bilgi@atlastarih.com

Londra'nın günümüzde de mevcudiyeti devam eden köklü centilmen kulüplerinin geçmişi şehirde 17'nci yüzyılda kurulmaya başlayan kahvehanelere dayanır. Bilindiği üzere kahve kültürü Londra'ya Türkiye'den gitmiş ve kısa sürede popüler olmuştu. Çeşitli ilgi alanları doğrultusunda, kimi filantropik amaçlar güden bu sosyal kulüpler içerisinde, kısa ömürlü de olsa, The Divan Club adı altında bir kulüp de faaliyet gösterdi. Londra'da, bugün de centilmen kulüplerinin merkezi sayılan, St. James's semtinde 1744 yılının 8 Ocak günü ilk toplantısını yapan kulübün faaliyeti, sadece 20 ay sürmüştü, (Rachel Finnegan, "The Divan Club, 1744-46" [The](#) →

4. Sandwich Kontu John Montagu'nun Osmanlı kıyafetiyle Jean Étienne Liotard ekolünden bir ressam tarafından yapılmış tablosu.

Electronic Journal of Oriental Studies, IX (2006), No. 9, 1-86). Bu özel kulübe katılmanın yegâne kriteri ise bütün üyelerin Türk topraklarına seyahat etmiş, ya da etmek niyetinde olmalarıydı. Kulüp üyeleri Türk kıyafetleri giyer ve birbirlerine, kendilerine göre adapte ettikleri, Türk unvanlarıyla hitap ederlerdi. Örneğin kurucular arasındaki Sir Francis Dashwood "Il Faquir Dashwood Pasha" olarak bilinir, yarı kız kardeşi Mary Walcot'a ise "Sultana Walcotonia" olarak hitap ederdi. Her centilmen kulübünde olduğu gibi kulüp üyeliği sadece erkeklere açıktı. IV. Sandwich Kontu John Montagu de (1718-1792) Divan Kulübü'nün kurucuları arasındaydı. Yoğun işlerinden dolayı sofraya oturacak vakti dahi bulamadığı için iki ekmeğin arasına bir dilim et koydurarak yaptığı yiyeceği masasında yiyen Lord Sandwich'in arkadaşları da kendi uşaklarına "Sandwich'in yediğinden", ya da daha kısa olarak "Sandwich'inkinden" hazırlatmaya başlayınca ve tarihçi Edward Gibbon bunu bir kitabında kaleme alınca, ileride global bo-

Divan Kulübü'nde toplantıya başkanlık eden üyeye vezir kulübün hesaplarına bakan kişiye haznedar denilirdi.

utulmaya ulaşacak olan bu hızlı ve pratik gıda tüketim şeklinin, onun adıyla anılmasına da ister istemez önyak olmuşlardı. Kimilerine göre ise Sandwich bu sandviçleri, çalışma değil, kumar masasından kalkmadığı için hazırlatıyordu.

Lord Sandwich Eton Koleji ve Cambridge Üniversitesi'ne bağlı Trinity Koleji'nde okumuş, Lordlar Kamarası'nın aktif bir üyesi olarak politikaya atılmıştı. 1744'te hükümete katılarak sivil ve politik bir atama olan Donanma Komutanlığı'na getirildi. Bir süre sonra bu görevinden uzaklaştırıldıysa da 1763'te Donanma'ya tekrar geri döndü. Kaptan James Cook'a

keşiflerinde destek olduğu için Cook, Pasifik Okyanusu'nda keşfettiği ve günümüzde Hawaii olarak bilinen takım adalara, teşekkür maiyetinde, "Sandwich Adaları" adını verecekti. Lord Sandwich eğitimi tamamlayıp hayata atıldığı yıllarda dünyayı keşfetmek arzusunu içinde büyük bir hevesle taşıyordu. Ve bu arzuyla 1738 Temmuz'unda, daha henüz 20 yaşındayken gemiyle İstanbul'a gelmiş, Sultan I. Mahmut döneminde şehirde birkaç ay yaşamış ve ağırlıklı olarak İstanbul hakkındaki gözlemlerini içeren detaylı bir kitap kaleme almıştı. *A Voyage Round the Mediterranean* (Akdeniz'de Bir Seyahat) adını taşıyan bu kitap Lord Sandwich'in vefatından ancak yedi sene sonra Peder John Cooke editörlüğünde yayımlanacaktı. Sandwich, İstanbul'da yaşadığı aylarda hep Türk kılığı içerisinde şehrin sokaklarında dolaşmış ve giyindiği bu değişik kaftanlar içerisinde, Joseph Highmore'un 1740 tarihli portresinde de görüldüğü gibi, birden fazla defa kendisini resmettirmişti. Zira İsviçreli meşhur oryantalist ressam Jean-Étienne Li-

otard da Sandwich'in himayesinde bu doğu seyahatine katılan grupta yer almış ve kendisinin Türk kılığında portrelerini yapmıştı.

Divan Kulübü'nün kayıtlarının tutulduğu deftere "Al-Koran" adı verilmişti ve bu defterde Sir Francis Dashwood ve Lord Sandwich'in yanı sıra diğer sekiz kurucu üyenin de adları kayıtlıydı. Bunlar Lord Duncannon, Mr. Edgcumbe, Mr. Fanshawe, Sir Everard Fawkener, Mr. Frölich, Lord Granby, Mr. McKye ve Dr. Pococke idi. Toplantıya başkanlık eden üye o gün "Vizir" unvanını taşıyor, diğer bir başka üye de "Reis Effendi" olurdu. "Vizir"e hitap edilirken ise adının önüne "El Fakir", sonrasına da "Pasha" eklenirdi. Kulübün hesaplarına bakan kişiye ise "Hasnadar" unvanı verilmişti. Kulüp iki haftada bir cuma günleri toplanırdı. Sonradan toplantı günlerinin pazara alınması kararlaştırıldı. 26 Nisan 1745'teki buluşmada kulübün St. James's Street'te bulunan Thatched House'da toplanmasına karar verilmişti. Yemeklerde şerefe kadeh kaldırılırken →

Lord Sandwich (John Montagu, üstte). John Montagu'nün de tablosu yapan Joseph Highmore'un fırçasından 18'inci yüzyıl ortalarında Londra'da faaliyet gösteren centilmen kulüplerinden biri (sağda). Divan Kulübü'nün bulunduğu St. James'teki Thatched House (en sağda).

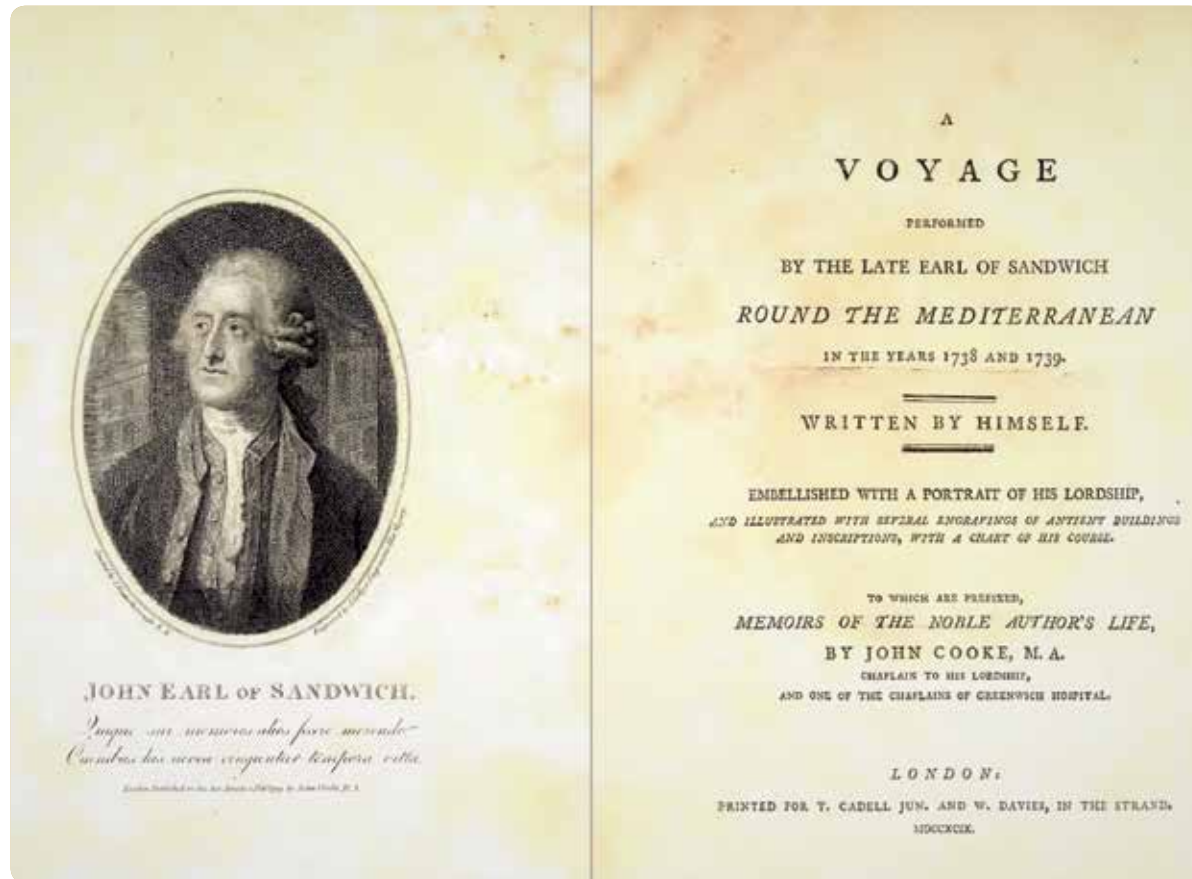

John Montagu'nun Joseph Highmore tarafından Osmanlı kıyafeti içinde yapılmış tablosu (üstte). Westminster Abbey'deki Handel Festivali, (Edward Edwards, 1784), (karşı sayfada). Dr. Charles Burney'nin Handel Festivali hakkındaki kitabı (karşı sayfada altta).

"Harem" denirdi. Kulüp üyeleri sadece Türk topraklarına seyahat etmekle kalmamış, Lord Sandwich gibi bu alanda önemli yayımlar da yapmışlardı. Örneğin aslen bir din adamı olan Oxford'un Corpus Christi Koleji mezunu Dr. Richard Pococke'un, *A Description of the East and Some Other Countries* başlıklı kitabı 1743'te Londra'da basılmıştı. Liotard onun da 1740'ta İstanbul'da Türk kılığı içerisinde, Pera tepelerinden uzakta Topkapı Sarayı'nın gözük-tüğü, büyük boy bir portresini yapmıştı. Dr. Pococke gibi Liotard kulübün diğer üyelerinden Lord Duncannon (Bessborough) ve James Nelthorpe'un da portrelerini yapacaktı.

Divan Kulübü'nün kayıtlara geçen son toplantısı 25 Mayıs 1746'da gerçekleşti. O yaz, Ağustos ayında, Lord Sandwich, üç sene kalacağı Hollanda'ya tayin edildi. Divan Kulübü entelektüel ve muhabbetli toplantılar yapan kısa ömürlü bir centilmen kulübü olarak tarihe geçti. St. James's Street'teki Thatched House ise 1844 ve 1863 yılları arasında yıkıldı ve yerinde bugün 78 numaradaki (1981'e kadar Conservative Club'ı barındıran) mimar George Basevi ve Sydney Smirke'in inşa ettiği Palladian stildeki görkemli kulüp binası yükseldi ●

Divan Kulübü'nün son toplantısı 1746'da yapıldı. Montagu'nun Hollanda'ya tayiniyle kulübün faaliyeti sona erdi .

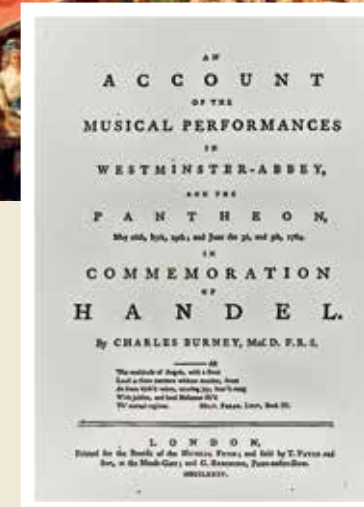
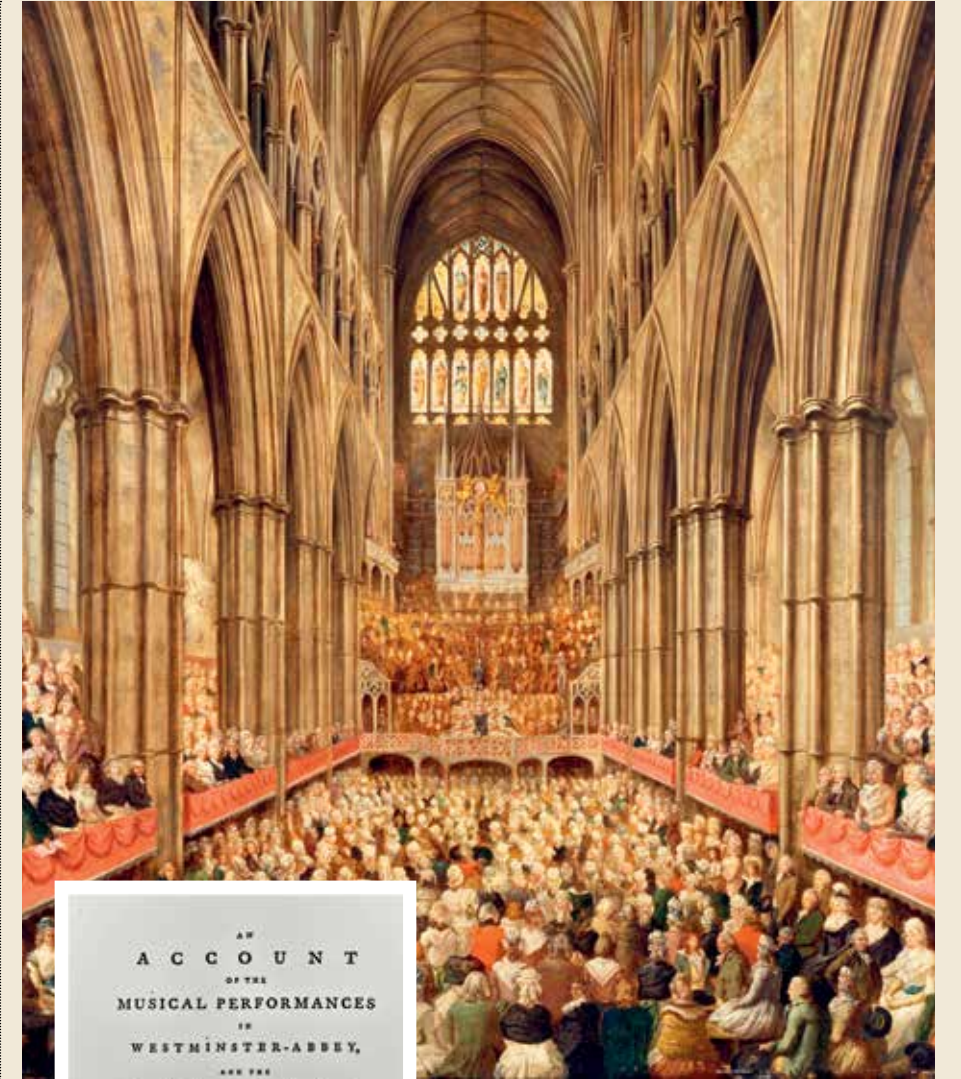

Lord Sandwich'in Akdeniz ve çevresine yaptığı ve bu sırada İstanbul'da da kaldığı gezideki izlenimlerini içeren *Akdeniz'de Bir Seyahat* başlıklı kitap ölümünden yedi yıl sonra yayımlandı (sağda).

Lord Sandwich ve Handel Festivali

Londra'da Westminster Abbey'de gömülü müzisyenler arasında belki de en görkemli anıt Handel için dikilmiş olanıdır; bu anıtta besteci *Mesih Oratoryosu*'ndan "I know that my Redeemer liveth" sözleriyle açılan Larghetto temposundaki soprano aryasını elinde kaz tüyü kalemle notaya dökerken betimlenir. Handel'in Westminster Abbey'deki cenaze merasimine yaklaşık 3 bin kişi katılmış ve o merasim için manastır korosuna St. Paul Katedrali'nin ve Kraliyet Şapel'i'nin koroları da dahil olmuştu. Handel Anıtı'nın hemen üzerinde ise o devir ölümünün 25'inci ve doğumunun 100'üncü yılı olarak kabul edilen 1784'te gerçekleşen "Handel Commemoration" (Handel'i Anma Festivali) konserleri anısına yerleştirilmiş ayrı bir kitabe de dikkatleri çeker. Bu kitabenin aktardığına göre 26 ve 29 Mayıs ile, 3 ve 5 Haziran tarihlerinde gerçekleşen bu anma konserleri bizzat Kral III. George'un himayesinde, Exeter, Sandwich, Uxbridge kontları ile birlikte Sir Watkin Williams Wynn ve Sir Richard Jebb'in organizatörlüğünde, 525 kişilik koro ve orkestra müzisyeninin katılımıyla şef Joah Bates'in idaresi altında gerçekleşmiştir. Bu gerçekten de görüldüğü gibi çok büyük çapta bir kutlamadır.

Handel Festivali'nin organizatörleri arasında adı Westminster Abbey'deki kitabede ve Dr. Burney'nin kitabında geçen IV. Sandwich Kontu John Montagu de, yani Lord Sandwich de bulunmaktadır. Devrinin bütün centilmenleri gibi Lord Sandwich de çok yönlü bir insandı. Handel'in müziğine olan düşkünlüğü kendisine ait olan Hinchbrook Malikânesi'nde oluşturduğu orkestranın konserlerinde onun oratoryolarına sıklıkla yer verilmesinden de belli oluyordu. Hatta bu konserlerin bir tanesinde amatör bir müzisyen olan Sandwich de orkestraya katılarak timpani partisini çalmıştı. Lord Sandwich aynı zamanda 1776'da "Concerts of Antient Music" adı altında Londra'da her sene düzenli konserler organize etmeye başladı; halka açık olan bu konserler bildiğimiz anlamdaki klasik müzik konserlerinin de bir tür öncüsü gibiydi. Karısı Dorothy Fane

giderek akli dengesini kaybetmeye başlayıp Windsor Kalesi'nde bir dairede yaşamaya başladıktan sonra 1763'te Lord Sandwich, Covent Garden'da da sahneye çıkan devrin tanınmış opera sanatçılarından Martha Ray ile ilişki kurdu ve bu beraberlikten beşi hayatta

kalan dokuz çocukları oldu. Bu çocuklardan Basil Montagu, sonradan meşhur bir avukat ve yazar olacaktır. Ancak eşi akıl hastalığına yakalanan Lord Sandwich'in bu gayrimeşru ilişkisi farklı bir trajediyle noktalanacaktır; 7 Nisan 1779 günü Martha Ray, askerlik mesleğini bırakıp papaz olan hayranı James Hackman tarafından Covent Garden'daki Kraliyet Operası'nda vurularak öldürüldü. 18'inci yüzyıl Londra'sının son çeyreğinin en büyük skandallarından birisine dönüşen bu cinayet, Sir Herbert Croft'un 1780 tarihli *Love and Madness* romanına konu olacağı gibi intihar teşebbüsü başarısız kalan Hackman'ın idamıyla sonuçlandı.